

Криницька Н. І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**«БАТЬКИ-ПІЛГРИМИ» І «ДОРОГА»
(ПАМ'ЯТІ КОРМАКА МАККАРТІ)**

У статті вивчається мотив пілігримства в постапокаліптичному романі Кормака Маккарті «Дорога» в контексті національної культурної міфології США. Авторка наголошує на важливості хронотопу дороги для американської літератури, який поєднує біблійне і національне. Переселення пуритан у Новий Світ наслідувало вихід євреїв з Єгипту, а перші колоністи вважали себе пілігримами. На прикладі творів пуритан виокремлено основні складники концепції пілігримства – віру, призначення, стійкість, готовність до випробувань, жертвенність, духовне керівництво. Розглянуто спільні риси антиутопії та ереміади як пророчого дискурсу з метою повернення громади на правильний шлях (оплакування минулого, критика теперішнього, страх перед майбутнім). Простежено наявність тропів ереміади в романі («обрані», «криза через неспроможність підтримувати заповіт», «вихід», «місія в пустелі», «благодать провидіння» тощо). У міфологічному часопросторі роману квест приймає форму пілігримства до Атлантичного океану – в напрямку, протилежному рухові перших поселенців, ніби в пошуках повернення до точки відліку. Утім, у світі розпаду всіх часових і суспільних зв'язків така місія стає деконструкцією традиційних історій про пілігримів, зокрема «Походу паломника» Джона Баньяна. З одного боку, лінійна подорож батька й сина, сповнена небезпеки та випробувань, веде в гори, аналогічно сходженню на небеса героя Баньяна. Але, з іншого, якщо паломник Баньяна отримує божественну винагороду, то герої Маккарті зберігають людяність і любов на тлі нігілізму буття, у стані повної безвиході. Етична поведінка героїв стає свого роду спокутою за гріхи всього людства. Робиться висновок, що Маккарті балансує між релігією і нігілізмом, надією і зневірою, фізикою і метафізикою, сном і реальністю, реконструкцією та деконструкцією міфологем пілігримства, спокути та месіанства, а притчовий характер оповіді виводить її з національного на універсальний міфічний рівень.

Ключові слова: національна культурна міфологія, американська література, наукова фантастика, постапокаліптичний роман, хронотоп дороги, міфологічний часопростір, притча, мотив пілігримства, пуритани, ереміада, антиутопія, Кормак Маккарті.

Постановка проблеми. 13 червня 2023 р. дійшла кінця дорога земного життя американського письменника, сценариста й драматурга Кормака Маккарті (Cormac McCarthy, 1933–2023). Вшановуючи цього майстра літератури, ми хотіли б згадати його постапокаліптичний роман «Дорога» (*The Road*, 2006), який отримав Пулітцерівську премію 2007 р., був екранізований Джоном Хілкоутом [29] та перекладений українською Максимом Нестелеєвим [4]. Письменник не приховує свого занепокоєння долею світу й тому змушує нас вдивлятися в натуралістичний сценарій його занепаду – фізичного й морального – який може стати реальним за умови глобальної катастрофи. Напевно, майже всі, хто прочитав цей жахливий твір або подивився однойменний фільм, були вражені суворою притчею Маккарті. І ще довго, вдивляючись у своїх знайомих, згадували сповнене страху й надії питання хлопчика з «Дороги»: “Are you one of the good guys?” – усвідомлюючи, що,

за крайніх обставин, люди розділяться на тих, хто здатний тебе вбити заради свого виживання, і тих, хто ніколи не перейде межу цивілізованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурний спадок Маккарті, який творив, зокрема, у жанрах південної готики або неоготики, вестерну та постапокаліптики, давно визнаний класикою сучасної літератури США. Після перших схвальних відгуків Рона Чарльза, Вільяма Кеннеді, Майкла Шейбона, Вікторії Хойл, Пола Кінкейда та ін. [12; 20; 11; 16], «Дорогу» вивчали в різних ракурсах. В Україні, за ініціативи Тамари Денисової, творчості Маккарті було присвячено «круглий стіл», результати якого відображені у випуску 8 «Американських літературних студій», а безпосередньо роман «Дорога» висвітлюється в розвідках Володимира Діброви, Юлії Павлик та Тетяни Михед [1, с. 277–298]. Згодом «Дорогу» досліджують Олена Нагачевська [6] та Анастасія Лімборська [3].

Тому ми окреслимо лише одне герменевтичне коло, яке видається маловивченим, – це роль у романі національної культурної міфології США, тобто комплексу державоутворюючих міфів. З-поміж цих міфів виділяємо як найбільш впливові ті, що пов'язані з пуританським і фронтирним минулим і вічно актуальною «американською мрією». Ці міфи складаються з уламків численних міфологем, наприклад, образів першопрохідців, пілігримів, «батьків-засновників» тощо. Творчість Маккарті асоціюється передусім з переглядом міфу про фронтир, тому й поява «Дороги» була сприйнята низкою критиків у цьому контексті. Підсумовуючи, Айтор Їбаррола-Армендаріс стверджує, що «Дорога» є відходом від попередніх творів Маккарті: це і звернення до постапокаліптичного роману як науково-фантастичного піджанру, і незвична для митця розв'язка подій, і вихід за рамки історика-ревізіоніста американського Заходу на глобальний універсальний рівень. Водночас, «Дорогу» і «фронтирні» твори Маккарті об'єднує, зокрема, тема насильства [17]. Рон Чарльз зазначає, що для Маккарті характерна увага до «масових» жанрів: якщо раніше письменник творив романи на основі вестернів, то в «Дорозі» він запозичує прийоми футуристичної та апокаліптичної оповіді в науковій фантастиці [12].

Безумовно, давній хронотоп дороги, що символізує життєвий шлях людини, путь душі та динаміку буття взагалі, у постапокаліптичних творах має свою специфіку. Час ділиться на «до» і «після» катастрофи або взагалі зникає після «кінця світу», і відбувається реалізація метафори «ЖИТТЯ – ЦЕ ДОРОГА»: лише путь буквально стає сенсом буття, тією сполучною ланкою, що може духовно підтримати героїв. Маккарті часто порівнюють із Мелвіллом за використання біблійних алюзій і конфесійного стилю. Крім того, для американської літератури дорога виступає особливо важливим, засадничим хронотопом, який поєднує біблійне і національне. Переселення пуритан у Новий Світ наслідувало вихід євреїв, на чолі з учителем Мойсеєм, з Єгипту, при цьому перші колоністи називали себе пілігримами. За середньовічною метафорою, усі християни – пілігрими в підмісячному світі, тому в ранньоамериканських текстах відбувається накладення цих двох метафор (пуритани – біблійний народ та пуритани – пілігрими віри), пов'язаних із рухом до кращої долі. Утім, пуританський міфологічний вимір подорожі в романі Маккарті поки що не ставав предметом особливої уваги фахівців.

Мета статті – вивчення мотиву пілігримства в романі Кормака Маккарті «Дорога» в контексті національної культурної міфології США. Заради її досягнення плануємо стисло розглянути концепт пілігримства крізь призму пуританства; вивчити особливості ереміади як риторичної форми та довести її відповідність жанру антиутопії; простежити в романі реконструкцію й деконструкцію міфологем пілігримства, спокути та месіанства з точки зору як загальнонародського, так і суто американського національного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що пуритани (від лат. *puritas* «чистота») – це протестанти, які не визнавали авторитету офіційної церкви, послідовники кальвінізму в Англії в XVI–XVII ст. Пуритани вирізнялися релігійним фанатизмом, хоробрістю, завзятістю, впевненістю у своїй винятковості та «обраності» – тому багато з них змогли залишити Старий Світ, вирушити в небезпечну подорож на Захід і вижити у колоніях Нової Англії. Пуританство стало і зерном, і родючим ґрунтом для національної міфології і всієї подальшої культури США.

Слово «пілігрим» у вигляді *pilgrim* фіксується в англійській мові приблизно з початку XIII ст. у значенні: «людина, яка подорожує до святого місця (для покаяння або для виконання певної обітниці чи релігійного зобов'язання, або шукає якогось дива чи духовної користі)», також «мандрівник» загалом, зі старофранц. *pelerin, peregrin* «пілігрим, хрестоносець; іноземець, чужинець» [29]. Термін «батьки-пілігрими» (*Pilgrim Fathers*) у значенні «англійські сепаратисти, які перетнули Атлантику на „Мейфлауері“ і заснували колонію Плімут у штаті Массачусетс у 1620 р.» засвідчений 1799 р., хоча самі поселенці писали про себе як про паломників приблизно з 1630 р., звертаючись до «Послання Павла до Євреїв хі. 13». Віра – ключове слово в цій главі Біблії, де наголошується, що пілігрими не отримують винагороди за свої діяння на землі, вони живуть і помирають заради небесної мети: “These all died in faith, not having received the promises, but having seen them afar off, and were persuaded of them, and embraced them, and confessed that they were strangers and pilgrims on the earth.” [14]. Отже, мотив пілігримства визначально пов'язаний із сотеріологією (вчення про спасіння душі та спокуту), зокрема з темою болю і страждання заради спасіння.

Пуритани намагалися довести релігійним опонентам свою спільність з обраним народом Старого Завіту та надихнути своїх сподвижників повторити шляхи народу Ізраїлю. Уже в «Історії Плімутської

колонії» Вільям Бредфорд (1630–1650) переповідає момент від'їзду палігримів з Голландії й схвалює їхню сміливість, підкріплену вірою: “So they lefte yt goodly & pleasante citie, which had been ther resting place near 12 years; but they knew they were pilgrimes, & looked not much on those things, but lift up their eyes to ye heavens, their dearest cuntrie, and quieted their spirits.” [9, с. 42 xlvi].

Далі сам Бредфорд стає легендарною фігурою: Коттон Мезер у нарисі «Життя Вільяма Бредфорда» (1702) змальовує його у вельми ідеалістичній тональності, у цьому ж творі образ батьків-палігримів подано як цілісний, колективний [22, с. 100–105]. Збірний образ переселенців є у багатьох творах цих років, зокрема, у книзі Едварда Джонсона «Чудове провидіння Сіонського рятівника у Новій Англії» (1653). «Всі ви, божі люди, кого тут утискають, ув'язнюють або зло осміюють, збирайтеся разом, забирайте своїх дружин і дітей, відгукніться на поклик однаків і вирушайте на кораблі на Захід, для того, щоб заснувати там об'єднані колонії Нової Англії...» [18, с. 43] – з таким закликком звертаються в історії Джонсона божі посланці до тих, хто сповідує нову віру. Ключовою в концепції палігримства є ідея про труднощі набуття істини, втілена в біблійному образі «тісних воріт» до Раю. Сум родичів та друзів з приводу обраного пуританами шляху – невід'ємний компонент картин, відтворених ранньоамериканськими авторами.

Засадничим богословським твором того часу, який у XVII ст. був другим за популярністю після Біблії в англословному світі, є «Похід паломника» (1678) Джона Баньяна (1628–1688). Християнин, герой цього утопічного, дидактичного й алегоричного твору, залишає родину і своє місто, приречене, як він вважає, на загибель, бо його мешканці не сповідують правильну віру, і вирушає в довгу духовну подорож, сповнену спокус, випробувань, страждань і розчарувань, до Небесного міста [10]. Дебора Медсен вважає, що телеологічний імператив «Походу паломника» був релігійно посіяний у свідомість перших американських поселенців, яких навчали, що їхня доля була визначена Богом [21, с. 6]. Протестантський священник, голова релігійної громади виступав як міфологічний персонаж уже в ранній американській літературі. Це пастир (shepherd), який тлумачив події відповідно до Святого Письма, указував шлях до істини, підтримував духовну впевненість і надію.

Один із жанрів, пов'язаних із пуританською культурою, нам видається суголосним з багатьма антиутопічними творами й «Дорогою» Маккарті

зокрема. Йдеться про ереміаду (назва походить від «Плачу пророка Єремії» VI ст. до н. е. зі Старого Завіту, де оплакується падіння Єрусалиму). У пуритан, за спостереженнями Перрі Міллера, Саквана Берковича та ін., ереміада була формою проповіді, яка оплакувала минуле, викривала вади і гріхи громади в теперішньому та супроводжувалася роздумами про майбутнє [26; 8]. Проте якщо для Міллера розрив між ідеалом і реальністю в ереміаді був констатацією зниження пуританського впливу, то для Берковича ереміада продовжує жити в літературі США і стає свідченням успіху пуритан у перетворенні Америки на потужний міф. Зазначимо, що так само антиутопічна література, яка в американському варіанті часто підсилюється біблійними алюзіями, виконує виховну, попереджувальну та корекційну функції. Звернення до есхатологічного міфу може свідчити і про бажання авторів надати фантастичним творам більшої глибини. Ереміада має традиційні тропи: обраний (an Elect), вихід у пошуках кращої долі (an exodus), місія в пустелі (an errand into the wilderness), заповіт, угода (a covenant), пророче історичне мислення (providential historical thinking). Ці тропи відповідають біблійному сюжету подорожі євреїв у пустелі, яка була подовжена Богом як покарання за гріхи ізраїльтян, таким чином ставши випробуванням для обраного народу. Але Бог захищав іудеїв своїм провидінням, вивів їх із пустелі та виконав угоду – свою обіцянку патріарху Аврааму та його нащадкам, яка залежала від того, чи залишиться Ізраїль вірним Божому закону.

Нам відомі дві роботи, де термін «ереміада» залучається до аналізу саме фантастичної літератури. Тетяна Михед влучно застосовує його крізь призму екокритики щодо плачу за остаточною втратою Природи в «Дорозі» Маккарті: топоси природи та ландшафту в романі поступово витісняються концептом «середовище», «апокаліптичний смисл якого й дає підстави говорити про прозу митця як новітню ереміаду» [5, с. 295]. Метью Шнайдер присвячує дисертацію ереміаді в американській науково-фантастичній літературі 1890-1970-х рр. Більш орієнтований на політичні проблеми, він визначає ереміаду «як пророче попередження про занепад громади, а не нації, і умови обіцяного оновлення для нечисленних вибраних» [30, с. 17]. Дослідник стверджує, що «ереміада в науково-фантастичній американській літературі працює поза рамками національної ідентичності», тобто сягає загальнолюдського масштабу» [30, с. 3]. Напевно, метафорично «дорога» американської культури останнього сто-

ліття нагадує стрічку Мебіуса, яка лише здається двосторонньою (національне і глобальне, біблійне і сучасне), а насправді має лише одну сторону, адже національне за допомогою літератури й кіномистецтва стає універсальним, а біблійне – як основа Західної цивілізації – супроводжує пілігримів від Європи до Нового Світу, вкорінюється там, адаптується під виклики сучасності та знову повертається до Старого Світу, транслюючись на глобальному рівні.

Зупинимось детальніше на мотивах пілігримства в романі Маккарті «Дорога». Мотив подорожі як духовного випробування є сюжетоутворюючим у цій притчі про світло в темні, безнадійно темні часи: “When he woke in the woods in the dark and the cold of the night he’d reach out to touch the child sleeping beside him. Nights dark beyond darkness and the days more gray each one than what had gone before. Like the onset of some cold glaucoma dimming away the world. His hand rose and fell softly with each precious breath. He pushed away the plastic tarpaulin and raised himself in the stinking robes and blankets and looked toward the east for any light but there was none. In the dream from which he’d wakened he had wandered in a cave where the child led him by the hand. Their light playing over the wet flowstone walls. Like pilgrims in a fable swallowed up and lost among the inward parts of some granitic beast.” [24, с. 5].

Отже, уже на початку роману за допомогою страшного сну автор передає сутність своїх героїв – безіменного чоловіка та його сина років десяти – як пілігримів (у фільмі Джона їх грають Вігго Мортенсен та Коді Сміт Макфі). Причому в печеру батька веде син, він же несе світло (“The light was a candle which the child bore in a ringstick of beaten copper.” [24, с. 204]). Відчуваємо тут і натяк на волхвів – теж пілігримів, які побачили на сході зірку як знамення і прийшли вклонитися немовляті Ісусу в печері. Уві сні батька з «Дороги» паломники блукають у печері все глибше й глибше, поки не підходять до чорного озера – однак ніякого дива не трапляється, бо з іншого боку цієї печери на них чекає огидна небезпечна істота. Наприкінці життя батько знову згадує цей сон – як пророцтво, що визначило його із сином подальше буття. Тому на паломників у цьому сні – й далі в романі – не чекає ані світло, ані провидіння. Вони блукають у печері в темряві (згадується Печера Платона як алегорія земного буття [19, с. 16]), щоб зустріти ще більше зла, перейти з одного кола Пекла на інше. Це надзвичайно похмурий, перекручений погляд на старовинні історії про паломників, це їхня повна деконструкція. Слово DREAM виділя-

ється на титульній сторінці «Походу паломника» Баньяна, і, починаючи з першої глави, пуританський автор знову висуває на передній план це слово: «ПОДОРОЖ ПІЛІГРИМА, схожа на СОН» (‘THE PILGRIM’S PROGRESS in the similitude of a DREAM’) [10, с. 29]. Але якщо для Баньяна цей сон є у підсумку щасливим, то для героїв Маккарті нічний жах нічим не відрізняється від реальності.

У світі «Дороги» після невідомої катастрофи, яка знищила все живе, крім людей, у них лишаються два варіанти виживання: пошук старих консервів та канібалізм: “By then all stores of food had given out and murder was everywhere upon the land. The world soon to be largely populated by men who would eat your children in front of your eyes and the cities themselves held by cores of blackened looters who tunneled among the ruins and crawled from the rubble white of tooth and eye carrying charred and anonymous tins of food in nylon nets like shoppers in the commissaries of hell. The soft black talc blew through the streets like squid ink uncoiling along a sea floor and the cold crept down and the dark came early and the scavengers passing down the steep canyons with their torches trod silky holes in the drifted ash that closed behind them silently as eyes.” [24, с. 132]. Дорогою рухаються всі персонажі роману, напрямок їхнього шляху і мета часто невизначені: “Out on the roads the pilgrims sank down and fell over and died and the bleak and shrouded earth went trundling past the sun and returned again as trackless and as unremarked as the path of any nameless sisterworld in the ancient dark beyond.” [Ibid.].

Дія роману відбувається переважно «після» катастрофи, про минуле ми дізнаємося за допомогою флешбеків батька. Дорога батька й сина, які штовхають перед собою візочок із речами, пролягає десь зі штату Кентуккі чи Теннессі через Аппалачі до Південної Кароліни чи навіть Флориди, тобто на Південний Схід. Маккарті не дає нам чіткого місця й часу дії – тут часу, як і сонячного світла, вже немає, як в «Одкровенні Іоанна Богослова» (Апокаліпсис, 10:6), це світ попелу, занепаду, деградації, смерті, насильства, де, на думку критиків, відбувається повна деконструкція спокути [31], спільноти та метафізики [27], де всесвіт рухається до своєї неминучої теплової смерті, за другим законом термодинаміки, і стріла часу може рухатися лише з минулого в майбутнє, а зміни в замкненій системі є незворотними [33]. Блаженний Августин писав про призначення: «Подібно до того, як у насінні невидимо міститься все, що має згодом розвиватися в дерево, так слід нам уявляти собі, що й світ у момент, коли Бог

одночасно створив усі речі, містив у собі всі речі, які земля справила, як можливості і як причини, перш ніж вони розвинулися в часі такими, якими ми їх знаємо» [7, с. 15].

Зброя батька та хлопчика – револьвер з двома патронами (згодом залишається один набій) – для самозахисту та, в крайньому випадку, самогубства. Можна відмовитися від життя, вийти з гри, як це зробила мати хлопчика, а можна продовжувати йти вперед, попри небезпеку, холод і голод, як батько, який живе заради сина. Мати символізує в романі незгоду з нестерпним теперішнім, батько, з його спогадами, цікавістю до старожитностей, залишками віри та традиційною етикою – минуле, а син – майбутнє, надію на спасіння – особисте й усього людства. Отже, дорослий герой роману – теж батько-пілігрим, який, подібно до пуритан, відкидає вмовляння рідних (дружини) не вирушати в подорож і стоїчно долає труднощі шляху. Вибір героїв «Дороги» у світі, де не залишилося ані покарання, ані нагороди за етичну поведінку, – не стати канібалами ні за яких обставин, до останнього підтримувати один одного та інших «добрих людей» (good guys). Наша цивілізація починалася з відмови від канібалізму, яка надала людям більше шансів вижити [32]. «Дорога» – це такий постапокаліптичний «Міф про Сізіфа» Альбера Камю, це його ж «Бунтівна людина» у величезній протухлій консервній банці буття, де так важко залишитися «добрими людьми» та «нести вогонь» (carry the fire): “Yes. We’re still the good guys. / And we always will be. / Yes. We always will be.” [24, с. 55].

Спочатку герої через ліси й гори (тобто wilderness) йдуть до океану (напевно, Атлантичного), як до місця останньої надії, до можливого контакту з тим світом, який вижив. Цікаво, що, як і в «Притчі про сіяча» Октавії Батлер, нестерпне теперішнє пов’язано з попелом, а надія – з водою, архетипом духовності та підсвідомості. Батько з сином часто знаходять нікому вже непотрібне насіння, але, можливо, якісь насінини доживуть до моменту, коли біосфера зможе відновитися. Метафорично батько несе свого сина, як насіння, в пошуках доброго ґрунту для нього. Океан виявляється мертвим, але герої знаходять на загиблому кораблі деякі корисні речі й продукти – це дає можливість продовжити їхній земний шлях.

Стриманий стиль – обмежений лексикон, стислий синтаксис, лаконічні обміни репліками та своєрідне нехтування розділовими знаками – перетворює роман на притчу, що спирається на споконвічні інстинкти та емоції: страждання і порятунок, відчай і синівська любов [16; 20].

Вікторія Хойл стверджує, що саме «нижній дуалізм» між цими крайнощами надає книзі дикої та неймовірної краси [16]. Пітер Мессент вважає, що мовна майстерність Маккарті створює «універсальний та фундаментальний міфічний резонанс, який виводить [його романи] за межі національної культури й надає їм епічності» [25, с. 133]. Роман Маккарті несе глибоку релігійність, яка постійно піддається сумніву, межуючи з нігілізмом, – але саме такий межовий стан між життям і смертю, вірою і відчаєм, сном і реальністю, минулим, теперішнім і майбутнім і породжує болючий досвід, знання й просвітлення. Від суворої моральності героїв на тлі загального занепаду віє духом пуритан, які навчали, що нам потрібні труднощі, щоб упокорити нас. Джон Флавел/Флейвел (с. 1627–1691) у роботі «Таємниця Провидіння» (1677–78) пише: «Великою підтримкою і втіхою святих у всіх їхніх скорботах тут, на землі, є мудрий Дух, який спостерігає за всіма їхніми рухами і спрямовує найексцентричніші витвори та їхні найбільш згубні наміри до благословенного та щасливого кінця. І справді, не було б сенсу жити у світі, позбавленому Бога та Провидіння» [13, с. 3]. Флавел захоплено описує Золотий псалом Давидів (Псалом 56:1–12), коли Давид утікає від Саула в печеру, але там на нього чекають страшні леви, і лише гаряча молитва рятує майбутнього царя – саме в хвилину найбільшої небезпеки Давид відчуває Бога [13, с. 4–6].

Згідно з біблійними пророцтвами, саме з роду Давида (за чоловічою лінією) має прийти Месія. Попри розчарування героїв «Дороги» у всій культурі минулого й у «старих історіях», у романі розсипані натяки на те, що батько інколи сприймає свого співчутливого терплячого хлопчика не лише як доброго сина, але і як шанс на спокуту, на Спасителя. Щонайменше для батька хлопчик і є спасителем (“That the boy was all that stood between him and death [24, с. 22]), так само як і для деяких людей на дорозі, про яких хлопчик дбає:

“You’re not the one who has to worry about everything.

The boy said something but he couldnt understand him. What? he said.

He looked up, his wet and grimy face. Yes I am, he said. I am the one.” [24, с. 190].

На шляху вони зустрічають і дивного старого, який називає себе Ілаєм (Ely) і, зокрема, каже: “There is no God and we are his prophets.” [24, с. 123]. Ілією звали пророка, який в іудаїзмі має спуститися на землю перед приходом Месії, а в християнстві – перед другим пришествям Христа. Репліки

Ілая, ім'я якого виділяється на тлі безіменних персонажів, можуть означати що завгодно – від божевілля до пророцтв та знання законів фізики. Міфологема Агасфера, «Вічного жида», який зневажив Христа на його шляху на Голгофу та був покараний безсмертям до Другого пришествя, теж проступає крізь образ дивного паломника. Схожий образ Подорожнього з'являється і в постапокаліптичному романі Волтера Міллера-молодшого «Кантика за Лейбовіцем». Ілай каже, що вже не очікував побачити дитину знов, ніби натякаючи на винятковість хлопчика: “I never thought to see a child again. I didnt know that would happen.” [24, с. 125]. Утім, подорожній відкидає припущення батька, що хлопчик може бути богом, – адже там, де не можуть жити люди, і богам немає місця: “The old man shook his head. I’m past all that now. Have been for years. Where men cant live gods fare no better. You’ll see. It’s better to be alone. So I hope that’s not true what you said because to be on the road with the last god would be a terrible thing so I hope it’s not true.” [Ibid.].

Твір присвячений Джону Френсису Маккарті – молодшому синові письменника (народ. 1999 р.), хоча так само звали й дідуся автора. Створення «Дороги» почалося після подій 11 вересня 2001 р., коли Кормак та Джон жили в Ель-Пасо, Техас. В інтерв'ю Маккарті казав, що роман – про батька й сина на дорозі, визнаючи, що без появи Джона на світ цей твір був би неможливий [23]. Для Майкла Шейбона одним із головних досягнень роману є те, що, як це не парадоксально, Маккарті вдається «знищити світ у прозі», водночас відроджуючи його завдяки взаєможивильним стосункам між батьком і сином і їхній сліпій вірі у можливість спокути для цього огидного світу [11]. «Дорога» осяяна світлом любові, – і після смерті батька хлопчик продовжує говорити з ним, як з Богом, тобто турботливий батько, який не зрадив сина до кінця, втілює божественне у світі, де не залишилося богів: “You have to carry the fire. / I dont know how to. / Yes you do. / Is it real? The fire? / Yes it is. / Where is it? I dont know where it is. / Yes you do. It’s inside you. It was always there. I can see it. / Just take me with you. Please. / I cant. / Please, Papa. / I cant. I cant hold my son dead in my arms. I thought I could but I cant.” [24, с. 203].

Слово «світло» зазвичай використовується християнами як метафора Христа, наприклад: «І знову Ісус промовляв до них, кажучи: Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя» [2]. Деякі християни, особливо квакери, прийняли цю ідею – йти

у світлі Христа, що означає пряме та безпосереднє особисте сприйняття Бога. Гностики та герметики теж наголошували на концепції внутрішньої божевственої іскри всередині людини. На відміну від багатьох дослідників роману Маккарті, ми, разом із Шоном Германсоном, бачимо світло в кінці «Дороги» [15]. У фіналі роману, після смерті батька, через три дні, хлопчика знаходить тепло одягнений та озброєний мисливець, «ветеран», від якого пахне деревним димом, і забирає кудись із собою – ми дізнаємося, що в нього є дружина (напевно, віруюча), яка згодом буде спілкуватися з хлопчиком, та двоє дітей – хлопчик і дівчинка. Письменник дає нам численні натяки, що саме на височині могли зберегтися живі організми, бо там ближче до сонця, немає густого попелу й можливий фотосинтез, тобто збереження та подальше відновлення харчового ланцюгу. Найбільш прозорим із цих натяків є останній абзац роману – опис форелі високо в горах, яка там була й до появи людини (риба – символ християнства). Ймовірно, у горах – це, за гіпотезою Германсона, Грейт-Смокі-Маунтінс, існує ціла комуна таких «добрих людей» і усі вони мають шанс на спасіння, навіть коли останні запаси консервів стануть непридатними. І нехай у тому ж фрагменті про форель автор пише про невідворотність кінця світу, про “a thing which could not be put back. Not be made right again” [24, с. 210] – можливо, натякаючи, слідом за Блаженим Августином, на призначення, ми віримо, що, нехай старий світ і приречений, але людство зможе вижити в нових умовах.

Висновки. На нашу думку, «Дорога» – великий американський і антиамериканський роман: це і реконструкція, і деконструкція міфів – національних, есхатологічних і сотеріологічних, це смерть природи, етики та метафізики й водночас очікування дива – попри всю безнадію. Усе починалося з «батьків-пілігримів», усе ними закінчується – недарма Маккарті не надає своїм героям власних імен, підкреслюючи цим символізм їхньої долі. Пуритани, наслідуючи Біблію, увірували у свою богообраність, у священну місію побудувати «Новий Ізраїль» на новій Землі обітованій. На тлі інших квестів до трансцендентного й утопічних проєктів реальна історія батьків-пілігримів сприймається радше не як першоджерело, а як ще одна фантастична історія, яка стала дійсністю й дивним чином сформувала світ, де ми живемо.

Хронотоп дороги в романі є не лише основним місцем дії, а й сполучною ланкою минулого життя батька й сьогодення. У десакралізованому вимірі роману сучасність, позбавлена минулого

й майбутнього, втрачає єдність, розсипається на поодинокі явища та речі, тут немає відчуття простору – окремого та локалізованого. Використання Маккарті означеного артикля «the» міфологізує дорогу та надає їй унікальності. Як світла риска на бруді й попелі, ця подорож лінійна й веде вгору – так само, як відбувається сходження героя «Походу паломника» Баньяна – до «тісних воріт» на небо, де героя нарешті чекає винагорода – вічне блаженне життя. Але порядок у космосі Маккарті порушений і (майже) непоправний, і досягнення стану спокутування гріхів людства, на перший погляд, повністю виключається. Квест у романі приймає форму пілігримства, оскільки подорож батька й сина пов'язана з високою місією: нести світло (тобто етичний світогляд) у своїй душі. Всупереч усьому, дорослий чоловік-пілігрим, пастир (минуле), стоїчно долаючи труднощі, веде маленького (надія на майбутнє, ймовірний Месія) на Схід та Південь, назустріч сонцю, якого не видно крізь забруднену атмосферу, але батько ще пам'ятає його. Герої Маккарті йдуть у напрямку, протилежному рухові перших поселенців: якщо пуритани перетинали Атлантичний океан, тікаючи на Захід до омріяної Землі обітованої, то батько в романі веде сина до океану – як символу духовності й коліски життя, ніби шукаючи повернення до точки відліку, щоб хтось колись міг усе виправити, «перезапустити» історію знову.

У романі «Дорога» – антиутопії щодо американського державницького проекту та дистопії щодо людської спільноти загалом – наявні традиційні тропи ереміади як пуританської проповіді: «обрані» хлопчик та батько, «вихід» у пошуках кращої долі до океану, «місія в пустелі», тобто у ворожому просторі. У цьому світі відсутні лише тропи, пов'язані з Богом – заповіт, тобто угода

з Ним (можливо, вся ця катастрофа – це покарання, через неспроможність людей підтримувати заповіт), та Його благодать провидіння. Але живе віра, вічна людська віра, яка творить і дива, і богів. І люди змушені брати на себе роль Бога – батько стає ним для сина і навпаки, і у них є свій заповіт – про світло й «хороших людей», і своє пророче мислення – про те, що, можливо, хтось зможе виправити стан речей. Головне – у них є любов, а Бог і є любов. Фінал «Дороги» залишається відкритим: хлопчик (можливий Месія) не виконав свого призначення, але продовжує свій життєвий шлях. Поведінка героїв є свого роду спокутою: беззаперечна любов батька і сина контрастує з повним занепадом навколо них, але вона дає надію на виживання не будь-якими засобами, а при збереженні людської гідності й гуманізму, допоки існує світ і світло. Відтак, науково-фантастична ереміада виходить за рамки американської культури, допомагає нам побачити світ майбутнього – з надією, що ми почуємо глас пророка в пустелі й зупинимося за крок від загибелі.

У перспективі здається цікавим проаналізувати роман з точки зору синергетики, оскільки намагання батька й сина зберегти маленьку спільноту з етичним світоглядом та відкритістю хлопчика до допомоги іншим можуть бути розглянуті як спроба самоорганізації у відкритій термодинамічній системі, далекій від рівноваги, де закон неспадання ентропії не працює. А ми сподіваємося продовжити наш шлях разом з іншими «пілігримами крізь час і простір» американської фантастики – героями Курта Воннегута, Октавії Батлер, Дена Сіммонса, фільму «Книга Ілая», телесеріалу «Останні з нас» та іншими, подорожі яких також можуть бути розглянуті в контексті пуританської міфології й, зокрема, ереміади.

Список літератури:

1. Американські літературні студії в Україні. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. Випуск 8. «Сучасна американська драма: тенденції, постаті, тексти» / відп. редактори Н. О. Висоцька, Т. Н. Денисова. 377 с.
2. Євангеліє від Йоана 8:12. *Біблія* / Пер. Івана Огієнка. URL: https://www.wordproject.org/bibles/uk_ik/43/8.htm (дата звернення 10.08.2023).
3. Лімборська А.І. Постапокаліптичне майбутнє і доля цивілізації в контексті нової готики: роман «Дорога» Кормака Маккарті. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2018. №1. С. 143–148. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduerf_2018_1_15 (дата звернення 30.08.2023).
4. Маккарті К. *Дорога* / Пер. з англ. Максима Нестелеєва. Київ : Видавництво Темпора, 2022. 296 с.
5. Михед Т. В. «Смерть Природи» як осердя американської ереміади К. Маккарті. *Американські літературні студії в Україні*. Вип.8. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. С. 294–298.
6. Нагачевська О. Постапокаліптичний роман США на межі ХХ–ХХІ ст. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 300–305.
7. Augustine. *The Literal Interpretation of Genesis: Unfinished Book* / Translated by Isabella Image. 2020. P. 1–25. URL: https://www.roger-pearse.com/weblog/wp-content/uploads/2020/08/Augustine-De_Genesi_Imparfectum_Image-v4.pdf (Last accessed: 21.08.2023).

8. Bercovitch S. *The American Jeremiad*. The University of Wisconsin Press, 2012. 290 p.
9. Bradford's History "Of Plymouth Plantation". From the original manuscript. Electronic version by Dr. Ted Hildebrandt. Gordon College, Wenham, MA 01984. March 1, 2002. Boston: Wright & Potter Printing CO., State printers, 1898. 628 p.
10. Bunyan J. *The Pilgrim's Progress* (1678), rpt. / ed. Roger Sharrock. Harmondsworth : Penguin, 1980. 492 p.
11. Chabon M. After the Apocalypse. Rev. of *The Road*, by Cormac McCarthy. *New York Review of Books*. URL : <https://www.nybooks.com/articles/2007/02/15/after-the-apocalypse/> (Last accessed: 21.06.2023).
12. Charles R. Apocalypse Now. Rev. of *The Road*, by Cormac McCarthy. *Washington Post*. 1 Oct. 2006. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/entertainment/books/2006/10/01/apocalypse-now-span-classbankheadin-cormac-mccarthys-new-novel-span-classitalthe-roadspan-the-bloodbath-is-finally-completespan/e996bc8d-8942-49b4-ae9b-1e38e16d5965/> (Last accessed: 21.08.2023).
13. Flavel J. *Divine Conduct or the Mystery of Providence*. Philadelphia: Presbyterian Board of Publication, 1677. 264 p. Digitalized in 2008. URL : <https://archive.org/details/divineconductorm00flavuoft> (Last accessed: 21.08.2023).
14. Hebrews 11:13. *King James Bible*. URL: <https://biblehub.com/hebrews/11-13.htm> (Last accessed: 21.06.2023).
15. Hermanson S. The End of *The Road*. *European journal of American studies*. 2017. Vol. 12-2. URL : <http://ejas.revues.org/12057> (Last accessed: 21.06.2023).
16. Hoyle V., Kincaid P. Two Views: *The Road* by Cormac McCarthy. *Strange Horizons*. 26 Mar. 2007. URL : <http://strangehorizons.com/non-fiction/reviews/two-views-the-road-by-cormac-mccarthy/> (Last accessed: 21.08.2023).
17. Ibarrola-Armentariz A. Cormac McCarthy's *The Road* : Rewriting the Myth of the American West. *European Journal of American Studies*. 2011. 6(3): Article 7. URL : <https://journals.openedition.org/ejas/9310> (Last accessed: 21.08.2023).
18. Johnson E. Wonder-Working Providence of Sion's Savior. *American literature Survey*. Vol. 1. Colonial and Federal to 1800 / ed. by Milton R. Stern. NY : Viking Press, 1962. 614 p.
19. Juge C. The Road to the Sun They Cannot See: Plato's Allegory of the Cave, Oblivion, and Guidance in Cormac McCarthy's *The Road*. *The Cormac McCarthy Journal*. 2009. Vol. 7, No. 1. P. 16–30.
20. Kennedy W. "Left Behind." Rev. of *The Road*, by Cormac McCarthy. *New York Times*. 8 Oct. 2006. URL : <https://www.nytimes.com/2006/10/08/books/review/left-behind.html> (Last accessed: 21.08.2023).
21. Madsen D. *American Exceptionalism*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998. 186 p.
22. Mather C. *The life of William Bradford*. Magnalia Christi Americana. Vol. 1. Bedford, Massachusetts : Applewood Books, 2009. 576 p. P. 100–105.
23. McCarthy C. Interview with Oprah Winfrey. *Oprah Winfrey Show*. ABC. 5 June 2007.
24. McCarthy C. *The Road* [E-book]. NY : Alfred A. Knopf, 2006. 213 p.
25. Messent P. 'No Way Back Forever': American Western Myth in Cormac McCarthy's *Border Trilogy*. *American Mythologies: Essays on Contemporary Literature*. Ed. by William Blazek and Michael Glenday. Liverpool : Liverpool University Press, 2005. P. 128–56.
26. Miller P. *The New England Mind: From Colony to Province*. The Belknap Press of Harvard University Press, 1953. 513 p.
27. O'Connor P. D. Anti-Matters: Mortal Ethics in Cormac McCarthy's *The Road*. *European journal of American studies*. 2017. Vol. 12–3. P. 1–19.
28. Pilgrim (n.). *Online etymology dictionary*. Updated on August 17, 2021. URL : <https://www.etymonline.com/word/pilgrim> (Last accessed: 21.08.2023).
29. *The Road*. Dir. John Hillcoat (2009). Dimension Films. DVD.
30. Schneider M. J. *The Jeremiad in American Science Fiction Literature, 1890-1970*. PHD Diss. The University of Wisconsin-Milwaukee, 2019. 324 p.
31. Skrimshire S. 'There is no God, and we are his Prophets': Deconstructing Redemption in Cormac McCarthy's *The Road*. *Journal for Cultural Research*. 2015. Vol. 15. Issue 1. P. 1–14.
32. Underdown S. A potential role for transmissible spongiform encephalopathies in Neanderthal extinction. *Med. Hyp.* 2008. Vol. 71. P. 4–7.
33. Wierschem M. The Other End of *The Road*: Re-Reading McCarthy in Light of Thermodynamics and Information Theory. *The Cormac McCarthy Journal*. 2013. Vol. 11. Issue 1. P. 1–22.

**Krynytska N. I. "PILGRIM FATHERS" AND "THE ROAD"
(IN MEMORY OF CORMAC MCCARTHY)**

The article studies the motif of pilgrimage in Cormac McCarthy's post-apocalyptic novel "The Road" in the context of US national cultural mythology. The author emphasizes the importance of the road chronotope for American literature, which combines the biblical and the national background. Puritan migration to the New World followed the exodus of the Jews from Egypt, with the first colonists considering themselves pilgrims. Based on the Puritan works, the author has singled out the main components of pilgrimage: faith, destination, and resilience, readiness for trials, sacrifice, and spiritual guidance. The paper considers common features of dystopia and the jeremiad as a prophetic discourse aimed to revitalize the community (lament over the past, criticism of the present, and fear of the future). The author has traced the jeremiad tropes in the novel ("the Elects", "crisis due to failing to uphold the covenant", "Exodus", "errand into the wilderness", "providential grace", etc.). In the mythological space-time of the novel, the quest becomes a pilgrimage in the direction of the Atlantic Ocean (opposite to the movement of the first settlers), as if looking for a return to the starting point. However, in the world of the disintegration of all temporal and social ties, such a mission becomes a deconstruction of traditional stories about pilgrims, in particular John Bunyan's "Pilgrim's Progress". On the one hand, the linear journey of father and son, full of dangers and trials, leads to the mountains, analogous to the ascent to heaven of Bunyan's protagonist. On the other hand, if Bunyan's pilgrim receives a divine reward, then McCarthy's father and son preserve humanity and love against the background of extreme nihilism of existence. The ethical behavior of the heroes becomes the redemption of the humankind. The author concludes that McCarthy balances between religion and nihilism, hope and despair, physics and metaphysics, dream and reality, reconstruction and deconstruction of the mythologems of pilgrimage, redemption and messianism. The parable form of the story takes it from the national to the universal mythical level.

Key words: national cultural mythology, American literature, science fiction, post-apocalyptic novel, road chronotope, mythological space-time, parable, pilgrimage motif, Puritans, jeremiad, dystopia, Cormac McCarthy.